

ROZWÓJ TURYSTYKI I REKREACJI W AKADEMICKIM ZWIĄZKU SPORTOWYM W LATACH POLSKI LUDOWEJ

dr Halina Hanusz*

Celem statutowym Akademickiego Związku Sportowego (AZS) już w momencie powstania był rozwój sprawności fizycznej studentów poprzez prowadzenie różnorodnej działalności sportowej i turystycznej. Atrakcyjne formy, pomysłowe przedsięwzięcia propagandowe przy poparciu władz i profesury uczelni sprawiły, że AZS wkomponował się w krajobraz środowiska uniwersyteckiego, a dzięki temu miał on charakter w pełni akademicki. Od początku istnienia AZS prowadził wielokierunkową działalność w zakresie sportu, turystyki, taternictwa i krajoznawstwa. Zgodnie z zamiłowaniem założycieli proponowali takie sporty, które wiązały się z pobytem w terenie i pokonywaniem przestrzeni. Zatem, w tym pionierskim okresie, studenci uprawiali w zimie narciarstwo, latem wioślarstwo. Silnie była reprezentowana turystyka górską i wodną oraz krajoznawstwo.

AZS przyczynił się do spopularyzowania i rozwoju w społeczeństwie polskim szeroko rozumianej aktywności fizycznej, jak również posiada w swojej historii prekursorką działalność na rzecz turystyki i rekreacji. W uzupełnieniu warto podkreślić, że organizacja prowadziła w poszczególnych sekcjach działalność dwutorowo, czyli w zakresie sportu kwalifikowanego, turystyki i rekreacji. W niektórych sekcjach były akademickie, co w kształtującym się ruchu sportowym na ziemiach polskich było jeszcze zjawiskiem rzadko spotykanym.

Zgodnie ze statutem z 1909 r. AZS Kraków *Celem, który (...) przyświecał Akademickiemu Związkowi Sportowemu, było wniesienie w mury Uniwersytetu Jagiellońskiego blasków młodości, zdrowia i siły. Nowe powstające Towarzystwo pragnęło obudzić wśród młodzieży akademickiej zamiłowanie do sportu i spopularyzować go przez stworzenie potrzebnych do jego rozwoju warunków. (...) Dawanie członkom materialnej możliwości do wspólnej pracy w kierunku rozwijania sił fizycznych, za pomocą wszelkich zdrowych, a odpowiednich sportów, zabaw i gier ruchowych [I Sprawozdanie AZS w Krakowie... 1911, s. 5].* Założyciele AZS zwracali uwagę na równomierne kształcenie umysłowe i fizyczne studentów. Wychowanie fizyczne, sport i turystyka stanowić miały nie tylko czynnik zdrowotny, ale również ważną rolę w procesie dydaktyczno-wychowawczym uczelni.

Cel i zakres pracy

Celem niniejszego opracowania była próba analizy procesu upowszechnienia działalności i rozwoju turystyki i rekreacji w Akademickim Związku Sportowym. W stosunku do tytułu doniesienia nasuwają się następujące pytania:

---

* Wyższa Szkoła Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku

1. Jakie były główne kierunki działalności w szeroko rozumianej turystyce i rekreacji w działalności Akademickiego Związku Sportowego?
2. Jakie formy turystyki i rekreacji były najpopularniejsze w stowarzyszeniu?
3. Jakie korzyści w perspektywie czasu przyniosły uczestnikom proponowane formy turystyki i rekreacji w ramach AZS?

Do realizacji niniejszego opracowania wykorzystano metodę empiryczną oraz analizę dokumentów źródłowych oraz opracowań w prezentowanym temacie. Praca może być tylko przyczynkiem do szerszych, pogłębionych badań tak w obszarze turystyki, jak i rekreacji, z uwagi na rozwój działalność AZS do 1989 roku we wszystkich środowiskach szkół wyższych w kraju.

Jeszcze w trakcie wyzwania ziem polskich w 1944 r., równocześnie z organizacją szkół wyższych w kraju, AZS reaktywował swoją działalność. Jako pierwsi rozpoczęli działalność azetesiacy lubelscy. W następnym roku wznowiały działalność: AZS Kraków, AZS Warszawa i AZS Poznań, a jednocześnie powstały nowe: AZS Częstochowa, AZS Katowice, AZS Łódź, AZS Gliwice i AZS Wrocław. Sieć AZS rozprzestrzeniła się na wszystkie ośrodki akademickie w kraju. Działacze AZS i zwolennicy wychowania fizycznego, wywodzący się z kręgów nauczycieli akademickich spowodowali, że zapoczątkowano w uczelniach systematyczne zajęcia z wychowania fizycznego: w Państwowej Wyższej Szkole Pedagogicznej w Krakowie (1946), w Akademii Lekarskiej w Gdańsku (1946) i Bytomiu (1949), w Uniwersytecie Poznańskim (1947), w Uniwersytecie Lubelskim i w Uniwersytecie Warszawskim (1948). Kluby i Koła AZS rozpoczęły organizację systematycznych zajęć z wybranej dyscypliny sportowej, organizowały rozgrywki towarzyskie i mistrzowskie, reprezentując uczelnie w danym środowisku, w którym funkcjonowali. W marcu 1948 r. AZS zrzeszał już 14.783 członków. Równocześnie podjął się szczególnej roli - stał się, bowiem wypróbowanym partnerem Studiów Wychowania Fizycznego w realizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego szkoły wyższej dla powołanych w uczelniach jednostkach organizacyjnych, którymi stały się studia wychowania fizycznego.

Pierwsze lata powojenne (1944-1948) cechowała ogromna spontaniczność w działaniu tak bardzo charakterystyczna dla całego społeczeństwa polskiego w okresie odbudowy kraju z wojennych zniszczeń. Pomimo wielu niedostatków i ograniczeń, powojenni i nowi działacze zdołali odbudować Związek i zapewnić mu właściwą rangę, tak w środowisku akademickim jak i w strukturach polskiego sportu. Przyczynił się do rozwoju nurtu wyczynowego, za podstawowy cel swojej działalności uznał objęcie ruchem sportowym i wychowaniem fizycznym całego środowiska akademickiego, odbudowanie przedwojennych struktur organizacyjnych oraz zapewnienie niezbędnych środków finansowych, materialnych i kadrowych dla realizacji swoich założeń statutowych.

AZS u progu powojennej działalności miał wielkie trudności w pozyskaniu środków finansowych dla zabezpieczenia swojej działalności. Władze państwowe w związku z odbudową zniszczonego kraju i związane z tym zagadnienia gradacji potrzeb, nie miały możliwości udzielenia odpowiednich dotacji i ograniczały je tylko do niewielkich i sporadycznych zasiłków. Pierwszy powojenny prezes Centrali Akademickich Związków Sportowych w Krakowie Kazimierz Walter w staraniach o pieniądze docierał do najwyższych urzędników państwowych, w tym do premiera Edwarda Osóbki-Morawskiego, a nawet do

samego Bolesława Bieruta. Wspominał te działania następująco: *Zapoznając się z budżetem państwa zorientowałem się, że są pieniądze na wczasy zdrowotno-wypoczynkowe dla młodzieży studenckiej. Zrodziła się więc myśl, że tego rodzaju wczasy może zorganizować dla młodzieży całego kraju* [Makowska-Rzeszutko, 1998, s. 21].

W latach 1946-1947 był organizatorem obozów letnich w Międzyzdrojach, w których rok rocznie uczestniczyło około 2.500 studentów. Gościem był przez kilka dni premier Osóbka-Morawski, który ocenił obóz bardzo pozytywnie. Gościli na nich także aktorzy teatru Rapsodycznego. Wydarzenia nagrała Polska Kronika Filmowa, a ten 20-minutowy reportaż pokazano w kinach w całym kraju. W wyniku zapewne takiego nagłośnienia sprawy – również w 1947 r. udało się zorganizować następny obóz letni AZS w Międzyzdrojach [Walter, 1985, s. 207-208]. A tak komentował obóz w Międzyzdrojach jego uczestnik, Andrzej Roman AZS Warszawa [1997, s. 4]: *Centrala AZS zorganizowała w sierpniu 1946 r. na wyspie Wolin (w Międzyzdrojach i Wisielce), obóz wypoczynkowo-sportowy. Studenci prorządowych organizacji studenckich mieszkali w pensjonacie „Bałtyk”. Reszta - gdzie się dało, a dawało się niemal wszędzie, bo Międzyzdroje właśnie się przepoczwarzały. Niemców pogoniono, nasi napływali powoli, toteż można było sobie na sierpień zaanektować dowolną willę. Co prawda, wyszabrowaną, ale z dachem nad głową i łózkami. Był to czas „odreagowywania” pięciu lat wojny. Sport i zabawa, zabawa i sport – nikt już nie pamięta, czego było więcej. (...) Nasze kierownictwo, czyli władze Centrali AZS zorganizowały w pierwszych dniach uroczysty poranek w sportowych strojach. Takie galowe otwarcie imprezy. Kilkuset studenciaków obojga płci w karnych szeregach, z akademickim gryfem na białych (koniecznie) koszulkach. (...) Po krótkiej, neutralnej gadce, przedstawiciel AZS w obecności przybyłych gości i władz pustego poza nami grodu, wzniósł okrzyk: - Niech żyje protektor obozu, prezydent Bolesław Bierut. (...) Takie to były początki powojennej kultury fizykultury (ładne słowo, prawda?) i życia towarzysko uczuciowego, które też rozwijało się pełnym gwintem.*

Równolegle w tym okresie władze Dolnego Śląska czyniły starania o zezwolenie na organizację Światowych Mistrzostw Narciarskich. Centrala AZS zadeklarowała organizację obozu narciarskiego, w którym uczestniczyłyby młodzież państw socjalistycznych. Władze na te propozycje nie przystały, ale zezwoliły na skromniejszą imprezę, której celem było ożywienie „Ziem Odzyskanych”, równocześnie z zachęceniem młodzieży studenckiej do podjęcia pracy i osiedlania się na tym terenie. W 1946 r. na Dolny Śląsk udały się pierwsze ekipy złożone z członków AZS, które inwentaryzowały obiekty sanatoryjne, uzdrowiskowe, a także sportowe. Dzięki pracy azetesiaków udało się zbudować kompletne urządzenia narciarskie w Karpaczu, które umożliwiły przeprowadzenie już w 1948 r. Mistrzostw Polski w Narciarstwie, a równolegle Akademickich Mistrzostw Polski we wszystkich konkurencjach.

Podobnie jak obozy w Międzyzdrojach, AZS prowadził drugą ogólnopolską akcję kierowaną przez K. Waltera. Począwszy od 1946 r. w Karpaczu i Bierutowicach Centrala AZS zorganizowała trzy obozy, które otrzymały nazwę „Silesiad”. Były one asygnowane przez ówczesnych decydentów, jako imprezy polityczno-patriotyczne dla ożywienia terenów uzdrowiskowych „Ziem Odzyskanych”. Uczestniczyło w nich od 600 do 1.000 studentów ze wszystkich ośrodków w Polsce, nie tylko zrzeszonych w AZS, ale również w innych organizacjach politycznych i społecznych. Przedstawiciele tych organizacji uczestniczyli

w zajęciach rekreacyjno-sportowych prowadzonych przez kadre szkoleniową AZS, w tym przez zawodników, ale również w przydzielonych im pensjonatach prowadziły własne szkolenia ideowo-polityczne. Uczestnicy poznawali arkana narciarstwa, organizacji wycieczek turystycznych i uczestniczyli w zawodach w konkurencjach alpejskich i klasycznych. Należy podkreślić, że wielu uczestników „Silesiad” po ukończeniu studiów osiedliło się na stałe na Dolnym Śląsku, tworząc pierwsze kadry inteligencji pracującej na rzecz pełnej integracji tego rejonu z krajem [„Zeszyty Historyczne AZS”, 1996/1, s. 17].

Już w pierwszych latach powojennych w AZS rozwijało się żeglarstwo. Powstały przystanie żeglarskie w Szczecinie, na Bagrach w Krakowie i w Gdańsku. Połączenie struktur Akademickiego Związku Morskiego i Sekcji Sportowych Bratniej Pomocy w 1949 r. utworzyło „Akademickie Zrzeszenie Sportowe” („AZS”). Włączenie organizacji w ideologię w okresie stalinizacji (1949-1956) w socjalistyczny ruch młodzieżowy, dało impuls do działalności na większości uczelni, w tym znaczący rozwój sekcji i powstanie klubów żeglarskich AZS w: Szczecinie, Krakowie, Gdańsku, Warszawie, Poznaniu, Gliwicach, we Wrocławiu. Lata 1951-1955 niestety nie były pomyślne dla żeglarstwa. W tym okresie nie wypłynął z portów polskich w rejs zagraniczny żaden jacht żaglowy. Zamknięcie przed żeglarzami dostępu do morza spowodowało, że przeniosło się ono na Pojezierze Mazurskie. Zaczęto przerzucać na jeziora mniejsze jednostki balastowe i pływać na nich po ciekawych nawigacyjnie jeziorach Pojezierza Mazurskiego [Latek, 2004, s. 76-77].

W tym czasie w gronie żeglarzy skupionych w AZS powstała koncepcja akademickiego ośrodka sportów wodnych AZS. Początkowo Wilkasy były miejscem turnusów kajakowych, w następnych latach stanowiły bazę żeglarstwa studenckiego. Przejęty w 1952 r. obszar został podzielony między Zarząd Główny „AZS” i ZMP. Do ośrodka pozyskano na własność poniemieckie łodzie (metalowe i drewniane), którym nadano nazwy: „Hutnik”, „Sowa”, „Morlinka”, „Korek” i inne. W 1953 r. zakupiono nowe jachty typu „DZ”, i „Omega”. Zapoczątkowano szkolenia na stopnie żeglarskie, organizowano rejsy turystyczne po Mazurach. W 1954 r. na Zjeździe AZS powołano Radę Żeglarską AZS, która koordynowała działalność klubów i sekcji żeglarskich w Związku. Od 1958 r. skupiona była ona w Ośrodku AZS, nad jeziorem Niegocin w Wilkasach k/Giżycka. Powstawała flotylla własnych jachtów. W latach 50. w klubach żeglarskich było ponad 1.000 członków [Hanusz, 2014, s. 27].

W latach 1950-1955 do sfery kultury fizycznej aktywnie dołączyła polityka państwa oraz ideologia dominującej partii komunistycznej. Kultura fizyczna stanowiła część państwowego planu (*Plan Rozwoju Gospodarczego i Budowy Podstaw Socjalizmu*). Zgodnie z jego założeniami w tym okresie miał nastąpić wzrost usportowienia, czyli rozwój sportu masowego, także wśród studentów. Główny Komitet Kultury Fizycznej (GKKF) postawił przed organizacjami młodzieżowymi i akademickimi nakaz realizacji w systemie organizacyjnym i strukturalnym, od kół „AZS” po koordynację przez Zarząd Główny AZS. Zatem w kierowaniu ruchem sportowym, w tym także studenckim, przyjęty został system centralny. *Poważnie zadania stoją wg projektu planu przez „AZS”, które winno uzyskać 66% wzrostu ilości członków i około 77% odznak SPO. (...) Wynika stąd wyraźnie konieczność poważnego przestawienia się na masową robotę sportową –* mówił Lucjan Motyka, przewodniczący GKKF [„Kultura Fizyczna”, 1951/1, s. 11].

Obradujący Kongres Studentów Polskich w 1950 r. uznał „AZS” za sportową autonomiczną organizację. Kongres wyznaczył zadania w zakresie pracy nad umasowieniem i podniesieniem rangi sportu i wychowania fizycznego, zapewniając opiekę i wszechstronną pomoc [Chelmecki i Niedzielska 1983, s. 276-277]. Wobec takiego wyzwania „AZS” wspólnie z organizacjami młodzieżowymi: ZMP, ZSP, od 1951 r. przeprowadzało wielkie, młodzieżowe święta, w programie, których znaczącą rolę przypisywano rytuałom państwowych. „AZS” odpowiadał na nie sportową aktywnością, mówiąc: *Każecie, to idziemy*¹. Azetesiacy zdecydowanie wybierali aktywność ruchową ponad szkolenia polityczne. Podstawą w tym okresie stanowiło współzawodnictwo, a jego kanwą rozbudowane klasyfikacje we wszystkich akcjach sportowych. Podstawą było jednak upowszechnienie wśród studentów norm na odznakę „Sprawny do Pracy i Obrony” (SPO).

W dniu 26 maja 1952 r. Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego powołało Studia Wychowania Fizycznego (SWF), jako jednostki dydaktyczno-wychowawcze realizujące program wychowania fizycznego. „Akademickie Zrzeszenie Sportowe” („AZS”) wspierało pracę SWF widząc w pracownikach uczelnianych jednostkach swoich przyszłych trenerów, instruktorów, działaczy, opiekunów i fachowych doradców.

Instytucjonalnie, Akademicki Związek Sportowy, zajmował się turystyką i rekreacją w ramach zajęć dla studentów. W latach sześćdziesiątych XX wieku nie brakowało innowacyjności w poszczególnych uczelniach. Podstawą spektrum działalności był rok 1960, w którym to ustawą Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej z dnia 17 lutego 1960 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i turystyki powołano do życia przy Radzie Ministrów, w miejsce odrębnie działającego dotąd - Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki [Szymański, 2004, s. 279]. Dotyczyło to również działalności AZS.

Współdziałanie Studium Wychowania Fizycznego (SWF) i Akademickiego Związku Sportowego w latach sześćdziesiątych zostało unormowane rozporządzeniem Ministra Szkolnictwa Wyższego i Przewodniczącego Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 10 maja 1965 r. Zdaniem Kazimierza Obodyńskiego [2009, s. 9]: *Dokument sankcjonował formalnie tę współpracę. Istniała jednak konieczność wyszukania indywidualnych rozwiązań i form porozumienia, dostosowania ich do specyficznych warunków rozmaitych środowisk akademickich i różnych kierunków studiów. Celowi temu służyły uczelniane i środowiskowe spotkania działaczy AZS z pracownikami SWF. Ci pierwsi, wywodzący się w większości z kręgów nauczycieli akademickich i pracowników uczelni, widząc coraz szersze wkraczanie nauki we wszystkie dziedziny praktyki, w tym również do sportu i wychowania fizycznego (...) proponowali powołanie Rady Programowej przy Zarządzie Głównym AZS. Została ona utworzona 27 czerwca 1964 r. uchwałą Zarządu Głównego AZS. W skład Rady weszli teoretycy i praktycy, którzy opracowali wytyczne do ogólnych kierunków działania w dziedzinie wszystkich obszarów wychowania fizycznego, rekreacji, turystyki, sportu masowego i wyczynowego. W 1973 r. władze krakowskiej Akademii Ekonomicznej, z uwagi na szczupłość bazy do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego dla wyższych roczników studiów zajęć z tego przedmiotu wprowadziły formę obowiązkową pieszych wycieczek krajoznawczych, ale o zróżnicowanym stopniu trudności [Truszkowska, 1981, s. 9].*

---

¹ P. Osęka, *Każecie, to idziemy*, [w:] „Polityka”, 2008, nr 18, s. 88-89.

Uczelnie i kluby AZS w latach 1974-1989 korzystały z zawartych obowiązujących w tym okresie pełnomocnictw. W wydanym Zarządzeniu Ministrów Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Kultury i Sztuki, Zdrowia i Opieki Społecznej oraz Żeglugi z dnia 9 kwietnia 1974 r. przyjęto „Program rozwoju wychowania fizycznego i sportu w szkołach wyższych”, w którym wpisano: *Wychowanie fizyczne, sport, turystyka stanowią ważny czynnik wszechstronnego rozwoju młodego człowieka. Aktywność fizyczna sprzyja tworzeniu pożądanых nawyków dbałości o postawę, zdrowie i hartowanie organizmu, kształtuje ogólną sprawność fizyczną przez praktycznie użyteczne umiejętności ruchowe (...)*. Wpisano w nim podstawowe formy realizacji tego programu, którymi były: zajęcia wychowania fizycznego, sportu, rekreacji, imprezy sportowe. Tym samym określono miejsce i rolę Akademickiego Związku Sportowego w polskich uczelniach [*Wychowanie fizyczne i sport w szkole wyższej*, 1974]. Warto zobrazować je wybranymi przykładami uczelni i klubów AZS.

Zarząd Główny AZS przejął inicjatywę w zakresie prowadzenia centralnych kursów szkoleniowych dla akademickich organizatorów sportu, szkoleń żeglarskich, sędziów w wybranych dyscyplinach sportu, które były związane z określonymi kwalifikacjami. Zapleczem do tych szkoleń były ośrodki AZS: Dom „Teresa” w Zakopanem, w Wilkasach k/Giżycka i w Górkach Zachodnich k/Gdańska. Ośrodki dysponowały zapleczem sprzętowe do prowadzenia turystyki górskiej, narciarskiej, turystyki wodnej, żeglarskiej (łódzie żaglowe, kajaki). Ośrodki AZS stały się nie tylko miejscem corocznych narad szkoleniowych działaczy Związku, ale i rokrocznych zgrupowań szkoleniowych sekcji sportowych, studenckich obozów wypoczynkowych, miejscem wrześnieowych obozów adaptacyjnych, których uczestnikami byli przyszli studenci pierwszego roku, a jednocześnie miejscem rekreacji i wypoczynku dla indywidualnych studentów w okresie świąteczno-wakacyjnym. Były i są to niejako miejsca kultowe społeczności azetesowskiej w Polsce.

Z początkiem roku akademickiego 1974/1975 założenia i opracowane programy i organizacja zajęć wychowania fizycznego, sportu, turystyki oraz rekreacji, w sposób harmonijny pozwoliły na stosowanie różnorodnych form pracy w ramach stale wzrastającej liczny godzin z zakresu wychowania fizycznego. Objęły one zajęcia rekreacyjne, jak również turystyczne, w ramach wypracowanego własnego systemu realizacji. Organizacja tych zajęć, w tym również wyżywienia należała do samej młodzieży akademickiej, stąd ta forma obozów uznana została, jako szczególnie przydatna w przyszłej pracy nauczyciela. Wzrosło zainteresowanie studentów tego typu zajęciami, a co za tym idzie rozszerzano i uatrakcyjniano z roku na rok ich zasięg. Przykładem była Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Rzeszowie (WSP). Uczelnia dla studentów II roku prowadziła obozy stałe lub wędrownie. Korzystano ze schronisk szkolnych w Zakopanem, które były bazą wypadową w rejon Tatr Wysokich, jak i na trasy łatwiejsze. Studenci poznawali uroki i trudy turystyki pieszej, głównie wysokogórskiej, pokonując wybrane trasy, szlaki z pomocą przewodników tatrzańskich i instruktorów uczelnianych.

Równolegle organizowano rajdy piesze nad morzem w rejonie Kołobrzegu. Poza wymienionymi formami w rzeszowskiej WSP popularność zdobywała turystyka rowerowa, tzw. wędrowni rowerowe. Jedna z tras rajdu przebiegała nawet poza granicami kraju – od Rzeszowa przez Barwinek do Świdnika, a z powrotem przez Komańczę, Ustrzyki Górne do Rzeszowa. Istotnym argumentem w dużym zainteresowaniu studentów uprawiania turystyki były koszty (zakwaterowania, wyżywienia), które pokrywała uczelnia [Rajzer, 1980, s. 278-

279]. W drugiej uczelni w mieście - Politechnice Rzeszowskiej w 1976 r. sekcja turystyki rowerowej zorganizowała obóz wędrowny „Szlakiem Bursztynowym”. Trzy lata później studenci tej sekcji uczestniczyli w spływie kajakowy pod nazwą „Powitanie wiosny” (29-30 marca 1980 r.) [AZS Politechniki Rzeszowskiej, 2013, s. 9].

Interesującym przykładem prowadzenia działalności klubowej w AZS w ramach imprez i dokonań turystycznych, który znacząco się zmieniał, miał miejsce w społeczności akademickiej Katowic. W latach 1972-1977 nastąpił dynamiczny rozwój organizacyjny Klubu AZS przy Uniwersytecie Śląskim. Warto zaznaczyć, że Klub AZS odnotował w tym okresie największy współczynnik zrzeszenia studentów w Polsce, podobnie oceniano jego operatywność i efekty działania. Zwiększała się: liczba członków (w 1972 r. – 4.083 osób, w 1977 r. – 9.351), jak i sekcji (w 1972 r. – 16 sekcji, w 1977 r. – 21), a sekcja turystyki liczyła w 1977 r. 1.839 osób. Był to niewątpliwie efekt konsekwentnie prowadzonych kilkuletnich akcji naboru nowych członków wśród studentów lat pierwszych podczas akcji obozowych [Miroszewski i Wilczok, 2018, s. 28].

W 1973 r. powstał Klub Rowerowy „Diament”. Jego założycielami byli studenci Wydziału Techniki, a prezesem Klubu Mieczysław Zieńć. W następnym roku Klub zorganizował obóz rowerowy po Suwalszczyźnie: Białystok – Suwałki – Sejny – Sokółka. Od marca 1975 r. prezesem został Zbigniew Balawajder, który w tym samym roku zorganizował wyprawę rowerowa do Włoch. Na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych w katowickim AZS zapoczątkowano nowy rodzaj działalności – wyprawy rowerowe. Utworzona sekcja kolarska AZS Uniwersytetu Śląskiego zorganizowała wyprawę „Bałkański Duet”. Dwójka kolarzy, Bogusław Omeljańczuk i Andrzej Słodkowski w 1978 r., przejechała tandemem trasę wiodącą przez Polskę, Czechosłowację, Węgry, Rumunię i Bułgarię. W następnym roku uczestniczyli w wyprawie „80 dni dookoła Europy”. Przejechali w ciągu 82 dni przez 19 państw, pokonując trasę 11 tysięcy kilometrów - od Koła Polarnego po południe Europy na polskich rowerach typu „Pasat”. A następnymi wyprawami studenckimi były: Trzech Przylądków (North Cup, Rocca, Matapan), a na przełomie 1982/1983 roku Rajd Paryż-Dakar [Halemba, 2001, s. 68].

Od 1975 r. działał w Uniwersytecie Śląskim Akademicki Klub Narciarski „AKADE”. Pierwszą bazą studenckich nart stał się Korbielów, później - Szczyrk. Przy Uniwersytecie działał Katowicki Yacht Klub, który został w 1979 r. przekształcony w AKŻ „Armada”, jako agenda SZSP i Zarządu Środowiskowego AZS. W 1981 r. Klub AZS Uniwersytetu posiadał 14 jachtów i łodzi motorowej, umożliwiające prowadzenie obozów żeglarskich i szkoleń na stopnie żeglarskie. Powstały Klub AZS w Domu Studenckim w Katowicach-Ligocie prowadził wypożyczalnię sprzętu sportowego i turystycznego. Od 1977 r. AZS prowadził kursy prawa jazdy dla studentów i pracowników Uniwersytetu Śląskiego. Kursy prowadzono w trakcie roku akademickiego, jak i podczas wakacji w ramach akcji „Lato”, m.in. w Ośrodku AZS w Wilkasach k/Giżycka, pod nazwą „Motowakacje”.

W latach 1972-1977 Klub AZS prowadził największą liczbę obozów spośród 10 katowickich szkół wyższych. W Akcji „Zima” i Akcji „Lato”. Zainteresowanie nimi było duże: w 28 obozach w ramach Akcji „Zima” uczestniczyło 1.166 osób, a 89 obozach Akcji „Lato” – 2324 uczestników. Klub równocześnie organizował sobotnie wyjazdy na narty oraz giełdę sportowego sprzętu używanego. Klub AZS Uniwersytetu Śląskiego w 1977 r.

zapoczątkował organizacje indywidualnych wypraw zagranicznych [Miroszewski i Wilczok, 2018, s. 34-35].

Dalszy rozwój działalności turystycznej w klubach Akademickiego Związku Sportowym nastąpił w ostatnich latach siedemdziesiątych i pierwszych w latach osiemdziesiątych XX w. Zarządzeniem nr 38 Ministrów Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki, Kultury i Sztuki, Zdrowia i Opieki Społecznej oraz Handlu Zagranicznego z dnia 5 grudnia 1978 r. został wprowadzony w szkole wyższej jako obowiązujący „Program rozwoju wychowania fizycznego, sportu i turystyki w szkole wyższej na lata 1978-1985”. Celem programu było dalsze upowszechnianie różnych form aktywności ruchowej w społeczności młodzieży akademickiej. Oparty został o następujące założenia: jednolity proces wychowawczy przez wychowanie fizyczne, sport i turystykę w okresie trwania studiów wyższych; stanowi integralną część całokształtu programu wychowawczego realizowanego przez szkołę wyższą; zakłada znaczny wzrost zasięgu ideowo-wychowawczego oddziaływania poprzez wychowanie fizyczne, sport i turystykę na szerokie rzesze młodzieży akademickiej; zamierza do wytworzenia nawyku systematycznej dbałości o higieniczny tryb życia, aktywnego spędzania czasu wolnego oraz umiejętności organizowania zajęć sportowych w środowisku.

Obowiązujący „Program...” stanowił podstawowy dokument określający ramy i formy działania w tym zakresie i obligował szkoły wyższe do zapewnienia odpowiednich środków materialnych na realizację powierzonych zadań, do zatrudnienia odpowiedniej kadry nauczycielskiej przygotowanej do wykonywania zadań dydaktycznych, wychowawczych, organizacyjnych i badawczych. Również w założeniach programowych tego „Programu...” zdefiniowano, że warunkiem zaliczenia obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego jest m.in. aktywny udział studenta w imprezach sportowych i turystycznych określonych w przyjętym programie uczelni.

W opracowaniu założeń tego programu aktywnie uczestniczyli przedstawiciele centrali AZS, kierownicy uczelnianych Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu oraz klubów uczelnianych AZS, pod kierownictwem Eugeniusza Pietrasika, dyrektora Departamentu w Ministerstwie Nauki Szkolnictwa Wyższego i Techniki, a w latach następnych - prezesa Zarządu Głównego AZS dwóch kadencji (1986-1987 i 1988-1991) [Hanusz, 2014, s. 79].

Wielką radością dla Polaków, a światową sensacją żeglarską, stało się zakończenie pierwszego samotnego rejsu dookoła globu. Bohaterką tego rejsu była Polka. W dn. 20 marca 1978 r. kpt. Krystyna Chojnowska-Liskiewicz, żeglarka AZS AKM Gdańsk, zamknęła pętlę rejsu dookoła świata, przepływając samotnie 28.696 mil morskich na jachcie „Mazurek” [Chojnowska-Liskiewicz, 1979].

Istotnym wydarzeniem w prezentowanej tematyce była debata podczas I Krajowej Narady Aktywu Sportowego, której organizatorami był Zarząd Główny AZS i Rada Naczelna Socjalistycznego Związku Studentów Polskich. Odbyła się ona w Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie w dniach 24-25 marca 1979 r. Uczestniczyło w niej ponad 300 przedstawicieli obu organizacji, a także reprezentanci SWFiS ze wszystkich ośrodków akademickich w kraju. Dokonano oceny dotychczasowego dorobku oraz stanu wychowania fizycznego i sportu w środowisku studenckim, jak również omówiono podstawowe przedsięwzięcia na najbliższe lata. Uczestnicy tej Krajowej Narady podjęli uchwałę, która

dotyczyła m.in.: 1. dalszego upowszechniania sportu wśród ogółu studentów i kształtowania nawyku systematycznego uprawiania ćwiczeń ruchowych, aby stały się naturalną potrzebą każdego studenta; 2. organizowania obozów sportowych i rekreacyjnych w czasie wolnym od zajęć dydaktycznych; 3. tworzenia odpowiedniej bazy obiektów sportowych na uczelniach oraz poprawy warunków materialnych i sprzętowych [Obodyński, 2009, s. 11].

Uchwała I Krajowej Narady Aktywu Sportowego oraz wyznaczone kierunki rozwoju sportu uczelnianego pozwoliły szczegółowo określić optymalne formy i metody współpracy między AZS, SZSP i SWFiS z dalszym przesłaniem upowszechniania kultury fizycznej w środowisku akademickim. W tym okresie powstało wiele nowych sekcji. Organizowano wspólnie imprezy sportowe i rekreacyjne w domach studenckich oraz w kampusach akademickich. Jednak ta współpraca wymienionych organizacji trwała krótko.

W 1980 r. podjęto dyskusję nad nowym modelem organizacyjnym szkolnictwa wyższego w Polsce. Uczelnie zaczęły się usamodzielniać. Trwała dyskusja w organizacjach studenckich nad kształtowaniem się pluralistycznej struktury organizacji studenckich. Na X Krajowym Zjeździe AZS uznano sprawy rozwoju sportu masowego i ochrony zdrowia studentów za sprawy najważniejsze dla całej organizacji i środowiska. Zrodziła się propozycja porzucenia dawnych współtowarzyszących ogólnopolskich organizacji młodzieżowych i studenckich oraz wpisanie do programu, że AZS ma być jedyną organizacją studentów zajmującą się sportem, reprezentującym wobec władz studentów-sportowców. Jak pisze Chełmecki [1983, s. 285]: (...) *większość delegatów wypowiedziała się za dalszą współpracą z SZSP, uznając, że jej działalność sportowa była rywalizacją z AZS-em o wpływ środowiska, lecz uzupełnieniem jego działalności (...). A spory i waśnie polityczne objęły całokształt życia studenckiego, w tym również przeniosły się w obszar AZS.*

W następnych latach w działalności AZS obszarem, który widniał w wytycznych programowych, była turystyka. Jednak próby analizowania obszaru akademickiej turystyki i rekreacji w tym okresie były uwarunkowane zmieniającymi się wydarzeniami w Polsce. W następnych latach dużego kryzysu społeczno-ekonomicznego i krótkotrwałego zawieszenia działalności Związku (21 grudnia 1981 r. - 1 lutego 1982 r., wynikającego z wprowadzenia stanu wojennego w dniu 13 grudnia 1981) - władze Związku w działalności klubów uczelnianych AZS postrzegały i akcentowały swoją rolę we współuczestniczeniu w procesie wychowawczym. Jej wypełnieniem miało stanowić przede wszystkim propagowanie i rozwijanie sportu masowego jako przyszłego wzorca studenta-absolwenta szkoły wyższej. Trafnie puentuje rozterki odnoszące się do wzorca studenta-absolwenta Stefan Pilicz [1986, s. 189] pisząc: *Student kończący studia powinien być nie tylko zdrowy, sprawny fizycznie i zdolny do wykonywania oczekującej go pracy zawodowej, ale dysponować także odpowiednią wiedzą i umiejętnościami niezbędnymi społecznej pracy propagatora i organizatora sportu i rekreacji ruchowej.*

Warto w przedstawionej problematyce odwołać się do przeprowadzonych badań ankietowych przez Studenckie Koło Naukowe Socjologii Sportu AWF w Warszawie w 1980 roku (styczeń-marzec), które były niejako pokłosiem warszawskiej I Krajowej Narady Aktywu Sportowego. Kwestionariusz ankiety nt. *Kultura fizyczna w środowisku studenckim* został zrealizowany na próbie docelowej, liczącej 990 respondentów. Byli to studenci pierwszego, drugiego, trzeciego i czwartego roku studiów pięciu największych stołecznych

uczeln: Uniwersytetu, Politechniki, Akademii Medycznej, Szkoły Głównej Planowania i Statystyki (SGPiS) i Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego - Akademii Rolniczej.

Jak wynika z przeprowadzonych badań, w 1980 r. w środowisku akademickim w Warszawie działało 60 studenckich klubów i kół turystycznych, w tym 10 to kluby o zasięgu środowiskowym. Ich działalność rozwijała się w dwóch nurtach: masowej turystyki niekwalifikowanej, oraz turystyki specjalistycznej i kwalifikowanej. Szacunkowo w 1979 r. w różnego typu imprezach czy obozach uczestniczyło 4.900 warszawskich studentów. Zdecydowanie w tej liczbie zaobserwowano zjawisko spadku zainteresowania imprezami dużymi na rzecz małych i kameralnych. Było ono związane z zapoczątkowaniem rozwoju turystyki indywidualnej. Studentom najbardziej odpowiadały kilkuosobowe tzw. „wypady” turystyczne w gronie najbliższych kolegów. Szczególnie studenci Akademii Medycznej i Uniwersytetu Warszawskiego preferowali te indywidualne i kameralne formy turystyczne.

Wśród studentów uczelniach warszawskich w tym okresie wystąpiło zróżnicowanie w poszczególnych rodzajach turystyki i tzw. sportów związanych z naturą (plenerowych). Najpopularniejsze stały się wędrówki górskie (34,9%), a następnie: rajdy piesze (28,5%), obozy narciarskie (18,4%) i rejsy żeglarskie (10,9%). Warto zauważyć, że dużą popularnością rajdów pieszych i wędrówek górskich, których uwarunkowaniem były małe koszty, jak również nie wymagały one specjalnego sprzętu, przygotowania czy posiadania specjalnych uprawnień przez ich uczestników. Takie uwarunkowania są w turystyce narciarskiej czy żeglarskiej, a badani studenci nie byli zorientowani, co do możliwości znajdujących się na uczelniach wypożyczalni sprzętu sportowego i turystycznego. Stosunkowo najlepiej sytuacja przedstawiała się w tym względzie na SGPiS, najgorzej na Uniwersytecie Warszawskim.

Z tych interesujących badań wynika także, że studenci nie posiadają kwalifikacji oraz uprawnień sportowych i turystycznych, które można było zdobyć na prowadzonych w uczelniach szkoleniach, obozach, rajdach, tj. karta pływacka, uprawnienia żeglarskie czy przewodnika tatrzańskiego, przodownika turystyki kolarskiej. Jak komentuje Kocemba [1983, s. 304]: *(...) zadania stawiane przez kulturą fizyczną na uczelni, a dotyczące wykształcenia u studenta nawyków i umiejętności organizowania czynnego wypoczynku dla siebie, rodziny czy środowiska, nie są w dostatecznym stopniu realizowane na podstawie wyżej fragmentarycznych danych. (...) Można jednak stwierdzić, że sport i turystyka są powszechnie akceptowanymi, chociaż nie zawsze realizowanymi przez studentów formami spędzania czasu wolnego. (...) Stąd swoje potrzeby w tym zakresie, w dużej mierze zaspokajają młodzież studencka w drodze własnej inwencji, pomysłowości, często poza środowiskiem uczelnianym, z reguły indywidualnie lub w nieformalnych grupach koleżeńskich*

W kwietniu 1981 r. odbył się X Zjazd Akademickiego Związku Sportowego. Podczas Zjazdu zwrócono szczególną uwagę na obszar sportu masowego i ochrony zdrowia studentów. Te obszary działalności stanowiły adekwatne zapisy w przyjętej Uchwale Generalnej Zjazdu, tym samym uznane za najważniejsze dla całej organizacji i środowiska akademickiego. Podkreślano, że: *(...) Podstawowym zadaniem klubu uczelnianego AZS jest nadal podnoszenie sprawności psychofizycznej ogółu studentów poprzez organizowanie różnych form aktywności ruchowej, rywalizacje sportową w skali krajowej i międzynarodowej, działalność kulturalną i usługową na rzecz rozwoju sportu, rekreacji, profilaktyki zdrowotnej i rehabilitacji* [Hanusz, 2014, s. 212].

Jednak wydarzenia polityczne lat 1980-1982 w szkolnictwie wyższym poważnie osłabiły pozycję i rolę Akademicki Związek Sportowy. Jeszcze w 1980 r. AZS zrzeszał 49.504 studentów (17,6%), w następnym - 41.245 (14,5%), a w 1982 r. już zdecydowanie mniej - 36.316, co stanowiło 13,2% w stosunku do ogółu studentów stacjonarnych [XI Zjazd AZS, 1983]. Zmniejszyła się liczba uczestniczących studentów w prowadzonej działalności turystycznej. Dane obrazuje poniższa tabela 1.

Tabela 1.

**Stan organizacyjny turystyki w Akademickim Związku Sportowym
w 1979, 1981 i 1982 roku**

Rok	Liczba sekcji			Liczba ćwiczących					Liczba trenerów i instruktorów		
	Klub uczelniany	Klub wyczynowy	Razem	Klub uczelniany		Klub wyczynowy		Razem	Klub uczelniany	Klub wyczynowy	Razem
				Ogółem	Kobiety	Ogółem	Kobiety				
1979	18	-	18	5510	3706	-	-	5510	16	-	16
1981	15	-	15	3813	2602	-	-	3813	5	-	5
1982	19	-	19	2158	1180	-	-	2158	40	-	40

Źródło: opracowanie własne

Dane statystyczne za 1981 r. mówią, że działalność turystyczną prowadzono tylko w 15. sekcjach klubów uczelnianych, które działały następujących środowiskach AZS: w Białymstoku (1 sekcja; 90 członków), Bielsko-Białej (1; 25), Katowicach (1; 2.532), Kielcach (1; 54), Łodzi (2; 108); Poznaniu (2; 103), Szczecinie (1; 26), Warszawie (2; 176), Wrocławiu (1; 540) i w Rzeszowie (3; 159). Liczba uczestniczących kobiet jest większa od mężczyzn [Informator statystyczny, 1981 rok, s. 31-32].

W tym samym roku AZS prowadził działalność w 114 klubach, w 1.214 sekcjach, a obok tradycyjnych dyscyplin sportu akademickiego, studenci uprawiali nowe dyscypliny, jak: aikido, badminton, biegi na orientację, choreogimnastykę, karate, lotnictwo, nurkowanie, ringo, szachy heksagonalne i windsurfing, które zapewne dawały uczestnikom możliwości regeneracji sił oraz wypełnienie wolnego czasu.

W 1982 r. zwiększyła się liczba członków i liczba sekcji w klubach żeglarskich w stosunku do poprzednich lat. Działalność prowadziło 7 klubów żeglarskich, w których było 3614 członków, w tym 1006 kobiet: AKM Gdynia (liczba członków – 319 osób), KŻ AZS Kraków (55), AKŻ Łódź (780), YK AZS Szczecin (438), YK AZS Wrocław (980) i AKŻ Warszawa (427). Zwiększyła się liczba prowadzonych sekcji (z 13 do 16. Prowadziły one sekcje regatowe i turystyczne. 335 żeglarzy, w tym 13 azetesianek, uczestniczyło w 20 imprezach - regatach żeglarskich [Informator statystyczny, 1982 rok, s. 13].

Natomiast od 1982 r. środowisko działaczy sportowych Zrzeszenia Studentów Polskich kontynuowało zdyktowany rozwój sportu masowego i rekreacji fizycznej w społeczności akademickiej w całym kraju. Obszarem tym była zwiększająca się liczba sekcji, prowadzonych m.in. na terenie osiedli i w domach studenckich, doskonalenie i organizacja letniego i zimowego wypoczynku studentów, szkolenie akademickich organizatorów sportu i rekreacji, czy organizacja masowej wymiany zagranicznej. Nastąpił

wzrost liczby studenckich klubów sportowych ZSP (karate, taekwondo, windsurfingowych, żeglarskich i turystyki kwalifikowanej). Ta bardzo atrakcyjna oferta począwszy od klubów lotniarskich, balonowych, wschodnich systemów walki czy samoobrony, aerobiku, joggingu i badmintonie, mogła się poszczycić znaczącymi wynikami w rywalizacji sportowej [Jachimowski, 1985, s. 362-363]. W uzupełnieniu należy powiedzieć, że niejednokrotnie były to sekcje, wywodzące się wprost z obszaru AZS.

W latach 1985-1987 działała w strukturach Zarządu Głównego AZS Komisja Turystyki. Było to w środowisku akademickim ogólnopolskie pole wymiany pomysłów i działań w obszarze sportu masowego, rekreacji i turystyki. W Komisji działali: Marek Józwiak (przewodniczący), a w jej składzie byli: Alicja Sękowska, Lidia Szeller, Sławomir Studiuk, Paweł Murawski, Kazimierz Wódz, Krzysztof Potakowski, Roland Pasztelan i Wojciech Kiedrowicz. Komisja realizowała przyjęty centralny kalendarz imprez turystycznych w Związku, a także działania na rzecz szkoleń akademickich organizatorów sportu i turystyki [*XII Krajowy Zjazd AZS*, 1987, s. 24].

Pod koniec lat osiemdziesiątych AZS organizował wśród swoich członków wakacyjne wyjazdy na Międzynarodowe Obozy Pracy do Czechosłowacji, Niemiec, na Węgry. W latach 1986-1988 uczestniczyło w nich blisko 1.000 uczestników. Od 1983 r. datuje się współpraca i wymiana studentów z Algierią [„Akademicki Przegląd Sportowy”, 1984/3, s. 1].

Od 1987 r. Centralna Komisja Klubów Uczelnianych przy Zarządzie Głównym AZS zapoczątkowała organizację masowej imprezy dla studentów podczas wakacji pod nazwą: Studencki Festiwal Sportowy. Przeprowadzono ją zgodnie z przyjętym regulaminem, który określał zasady uczestnictwa reprezentacji poszczególnych uczelni/ reprezentacji środowisk AZS [„Akademicki Przegląd Sportowy”, 1987/9, s. 3-4]. Po raz pierwszy tę imprezę przeprowadzono w Olsztynie Kortowie w dniach 5-13 września 1987 r., a uczestniczyły w niej następujące reprezentacje uczelniane: AE Kraków, AR-T Olsztyn, AWF Poznań, WSP Opole, Politechniki Warszawskiej i Uniwersytetu Wrocławskiego. Poza częścią sportową zorganizowano prezentację studenckiej kultury i spotkania integracyjne. II Studencki Festiwal Sportowy odbył się w Akademickim Ośrodku Sportu UMCS w Lublinie, a następne już na stałe przeniosły się do Ośrodka AZS w Wilkasach k/Giżycka. Do programu włączono sporty wodne: pływanie, kajakerstwo i żeglarstwo.

Nadal Zarząd Główny AZS prowadził Centralną Akcję Żeglarską. W jej programie były rejsy morskie (szkoleniowe, stażowe, udział w międzynarodowych imprezach żeglarskich, na przykład „Operacja Żagiel” na dwóch jachtach: „Smudze Cienia” i „Joseph Conrad”, których armatorem był Zarząd Główny AZS. Drugą część akcji żeglarskiej stanowiła tzw. część krajowa, na którą składały się: prowadzona rokrocznie działalność w zakresie organizacji dla młodzieży akademickiej obozów żeglarskich, szkolenia na poszczególne stopnie żeglarskie oraz klubowe czartery jachtów Ośrodka AZS w Wilkasach. Centralną Akcję Żeglarską koordynowała Rada Żeglarska AZS, jako statutowe ciało społeczne Zarządu Głównego AZS.

W 1985 r. wprowadzono nowy program wychowania fizycznego na lata 1985-1990. Zakładał on m.in. obowiązkowe badania sprawności fizycznej studentów (testami Pilicza), w skali ogólnopolskiej. Zapewne proponowane oferty działań nie były rozwojowe z uwagi na ówczesną rzeczywistość społeczno-polityczną, finansowania państwa czy stan infrastruktury rekreacyjno-sportowej. Trudno nie kryć niezadowolenia z danych statystycznych

obrazujących liczbę studentów uczęszczających na obowiązkowe zajęcia z wychowania fizycznego w latach 1978-1989 (1978 r. – 83% studentów uczęszczających na zajęcia wychowania fizycznego, 1983 r. – 74%, 1985 r. – 58%, 1986 r. – 59.4%, 1987 r. – 58.2%, 1988 r. – 50% i 1989 r. – 48.8%) [Biliński i Obodyński 1995, s. 15].

Podobną tendencję odnotowano w uczestnictwie młodzieży akademickiej w doskonaleniu umiejętności ruchowych, które stanowiły obozy sportowo-rekreacyjne, rajdy, rejsy żeglarskie, spływy i zgrupowania narciarskie. W 1978 r. w tego typu formach uczestniczyło 8% studentów, a w 1989 r. ta liczba zmalała (do 5%). Dane świadczą również o tym, że był to obszar mniej doceniany nie tylko przez samą młodzież akademicką, ale także przez władze państwowe, ministerialne czy władze poszczególnych uczelni.

Podsumowanie

- ✓ W okresie powojennym członkowie AZS włączyli się w odbudowę kraju. Z trudem odnaleźli się w odmiennej od oczekiwanej przez większość Polaków rzeczywistością polityczną. Już w okresie tzw. Polski Lubelskiej, AZS włączył się w odbudowę kraju i odbudowę ruchu sportowego. Z przedwojennego dorobku ośrodków AZS nie pozostało prawie nic. W tym pierwszym okresie z wielkim trudem zdołano reaktywować większość sekcji sportowych, uruchomić kluby AZS i Centralę AZS.
- ✓ Związek za swój cel uznał objęcie ruchem sportowym i wychowaniem fizycznym tworzonego w Polsce środowiska akademickiego, odbudowę dawnych struktur oraz zapewnienie niezbędnych środków finansowych, materialnych i kadrowych do realizacji założeń statutowych. Spośród większych przedsięwzięć organizacyjnych w pierwszych latach powojennych należy przypomnieć organizację obozów letnich w Międzyzdrojach-Wisielce i obozów narciarskich w Karpaczu, podczas których ekipy złożone z członków AZS m.in. inwentaryzowały stan ziem północnych i zachodnich. Wielu uczestników obozów, po ukończeniu studiów, osiedlało się na Dolnym Śląsku, tworząc kadry inteligencji pracującej na rzecz pełnej integracji tego regionu z krajem.
- ✓ Na przełomie 1947/48 roku w przyjętej i oficjalnej doktrynie politycznej, nastąpiły określone zmiany w szeroko pojętym ruchu społecznym i sportowym. W istocie była to zamierzona likwidacja i stworzenie nowej organizacji „nie obciążonej niesławnym spadkiem burżuazyjnego sportu Polski przedwrześniowej”, a odpowiadającej nowej ideologii. W wyniku wprowadzonych zmian w miejsce Centrali Polskich Akademickich Związków Sportowych utworzono Zarząd Główny „Akademickiego Zrzeszenia Sportowego” („AZS”). Równocześnie zmieniono strukturę organizacyjną, powołując przy uczelniach wyższych koła uczelniane „AZS” w powoływanych nowych szkołach wyższych, w następnych ośrodkach akademickich w kraju. „AZS” przypisano współpracę z młodzieżowymi i studenckimi organizacjami politycznymi.
- ✓ Lata 1950-1956. Okres sowyetyzacji (stalinizacji) nie ominął „AZS”. Pomimo okresu „błędów i wypaczeń” doszło do upolitycznienia i umasowienia szeroko rozumianej akademickiej kultury fizycznej. AZS włączony został do systemu spartakiad oraz innych form współzawodnictwa na szczeblu okręgowym i uczelnianym, partnerem „AZS”, które w tych upolitycznionych działaniach stały się prorządowe organizacje młodzieżowe i studenckie: ZMP, ZMW, ZSP. Na tę współpracę „AZS” odpowiadał: *Każecie, to idziemy.*

- ✓ Natomiast w tym okresie przejęty w 1952 r. obszar w Wilkasach k/Giżycka, który został podzielony między Zarząd Główny „AZS” i ZMP, stanowił o możliwości zapoczątkowania, a z upływem lat, do rozwoju turystyki żeglarskiej, kajakowej, rajdów czy akcji obozów szkoleniowych, obozów wypoczynkowych dla studentów z całego kraju.
- ✓ W rzeczywistości Polski Ludowej wypróbowanym partnerem w działalności Akademickiego Związku Sportowego były uczelniane Studia Wychowania Fizycznego i Sportu. Mimo wielu trudności i problemów w okresie znaczących zmian politycznych i społecznych w Polsce Ludowej, nauczyciele wychowania fizycznego w swojej pracy dydaktyczno-wychowawczej, przyczynili się do kształtowania nawyków oraz zamiłowania do uprawiania rekreacji i turystyki wśród kilku pokoleń słuchaczy szkół akademickich. To była wartość w niesiona w ich dalsze życie.
- ✓ Niejednokrotnie powstające sekcje w nowych obszarach turystyki i rekreacji w AZS były przejmowane przez prorządowe organizacje młodzieżowe i studenckie, które zapewniały im lepsze warunki rozwoju, w tym znacznie większe dofinansowanie. Były to sekcje: aerobiku, badmintona, joggingu, karate, taekwondo, turystyki zagranicznej, windsurfingu, wschodnich sztuk walki czy samoobrony i żeglarskie.
- ✓ Podporządkowanie działalności w AZS rekreacji i turystyki interesom organizacji prorządowych, nie stanowiło o ich znaczącemu rozwojowi. Natomiast zaistniałe uwarunkowania wynikające z upolitycznienie działalności społecznej w AZS, równoważone były interesującymi, pozytywnymi działaniami, postawami studentów, w tym członków i działaczy AZS.

Bibliografia:

- Akademicki Związek Sportowy Politechniki Rzeszowskiej 50 lat 1963-2013*, Rzeszów, 2013.
- Biliński J., Obodyński K. (1995) *40 lat Studiów Wychowania Fizycznego i Sportu*, [w:] *Kultura fizyczna studentów. Jej stan i perspektywy rozwoju*, (red.) Obodyński K., Rzeszów.
- Chelmecki J., Niedzielska E. (1983) *Formy współpracy społeczno-politycznych organizacji studenckich i Akademickiego Związku Sportowego w upowszechnianiu kultury fizycznej w środowisku szkół wyższych w Polsce Ludowej*, [w:] *Kultura fizyczna studentów*, (red.) Obodyński K., Warszawa.
- Chojnowska-Liskiewicz K. (1979) *Pierwsza dookoła świata*, Gdańsk.
- Goetel W. (1962) *Do trzech razy sztuka*, [w:] *Pół wieku Akademickiego Związku Sportowego. Sukcesy, cyfry, fakty, ludzie, porażki, wspomnienia, anegdoty*, Warszawa.
- Halemba P. (2001) *Powstanie i rozwój klubów AZS Katowice w okresie powojennym ze szczególnym uwzględnieniem turystyki*, [w:] *Wybrane zagadnienia organizacji i historii Akademickiego Związku Sportowego. Na 55-lecie AZS w Częstochowie (1945-2000)*, (red.) Nowakowski A., Częstochowa.
- Hanusz H. (2014) *Akademicki Związek Sportowy w Polsce Ludowej*, Poznań.
- Informator statystyczny 1981 rok* (1982) Akademicki Związek Sportowy Zarząd Główny, oprac. H. Hanusz, Warszawa.
- Informator statystyczny 1982 rok* (1983) Akademicki Związek Sportowy Zarząd Główny, oprac. E. Kamiński, Warszawa.
- Jachimowski J. (1985) *Miejsce ZSP w procesie kultury fizycznej w środowisku akademickim*, [w:] *Sport i wychowanie fizyczne w środowisku akademickim*, (red.) Obodyński K., Warszawa.
- XI Zjazd AZS. Sprawozdanie z działalności w latach 1981-1982. Część informacyjna*, Warszawa 1983.
- Kocemba W. (1985) *Rola środowiska uczelnianego w upowszechnianiu wzorów aktywności fizycznej wśród młodzieży studenckiej*, [w:] *Kultura fizyczna studentów*, (red.) Obodyński K., Warszawa.
- Kulczycki Z., (1977) *Zarys historii turystyki w Polsce*, Warszawa.
- Latek S. (2004) (red.), *Polski Związek Żeglarski 1924-2004*, Warszawa.

- Miroszewski K., Wilczok K. (2018) *Akademicki Związek Sportowy Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (1968-2018)*, Katowice.
- Obodyński K. (2009) *Rola Akademickiego Związku Sportowego w kształtowaniu się struktur akademickiej kultury fizycznej w latach 1945-2005*, [w:] *Akademicka kultura fizyczna na przełomie stuleci. Stan i perspektywa zmian*, (red.) Obodyński K., Barabasz Z., Warszawa.
- Oseka P. (2008) *Każecie, to idziemy*, „Polityka”, vol. 2652, nr 18.
- I Sprawozdanie Akademickiego Związku Sportowego w Krakowie za rok 1909 i 1909/10*, Kraków, 1911.
- Pilicz S. (1987) *Wychowanie fizyczne i sport młodzieży akademickiej*, [w:] *II Kongres Naukowy Kultury Fizycznej. Materiały i dokumenty*, (red.) Krawczyk Z., Pac-Pomarnacki A., Przewęda R., Warszawa.
- Rajzer F. (1980) *Obozy sportowe i turystyczne w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Rzeszowie*, [w:] *Kultura fizyczna w szkolnictwie*, (red.) Obodyński K., Rzeszów.
- Roman A. (1997) *Sportowo-towarzyskie początki powojennej Warszawy*, „Zeszyty Historyczne Akademickiego Związku Sportowego”, vol. 2, nr 1.
- Makowska-Rzeszutko M. (1998) *Kazimierz Walter – reanimator i pierwszy powojenny prezes Centrali Akademickich Związków Sportowych w Krakowie*, [w:] „Zeszyty Historyczne Akademickiego Związku Sportowego”, vol. 5, nr 1.
- Szymański L. (2004) *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944-1989*, Wrocław.
- Truskowska J. (1981) *30 lat działalności Studium Wychowania Fizycznego i Sportu w Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, Kraków.
- XIII Krajowy Zjazd Akademickiego Związku Sportowego. Materiały sprawozdawcze za lata 1985-1987*, Warszawa, 1987.
- Walter K. (1985) *Działalność Centrali Polskich Akademickich Związków Sportowych w latach 1945-1949*, [w:] *Sport i wychowanie fizyczne w środowisku akademickim*, (red.) Obodyński K., Warszawa.
- Wychowane i fizyczne i sport w szkole wyższej (Zbiór dokumentów)*, Główna Rada Koordynacyjna SZS-AZS, Warszawa, 1974.

Streszczenie

Akademicki Związek Sportowy w Polsce Ludowej od początku swojej działalności propagował aktywność fizycznej jako nieodzowny element rozwoju pełnej osobowości człowieka. Aktywność fizyczna to również obszar działalności turystycznej i rekreacyjnej. W społeczności Akademickiego Związku Sportowego była ona w obrazie pozytywnych postaw studentów i działaczy. Rozwój działalności studenckiej turystyki i rekreacji wynikał jednak z uwarunkowań społeczno-politycznych Polski Ludowej.

Słowa kluczowe: Akademicki Związek Sportowy, turystyka, rekreacja

EVOLUTION OF TOURISM AND RECREATION IN ACADEMIC SPORTS ASSOCIATION IN THE POLAND PEOPLES REPUBLIC TIMES

Summary

From the start of its activity the Academic Sports Association in Poland Peoples Republic promoted physical activity as an indispensable element of human full personality development. Physical activity is also an area of interest of touristic and recreational activity.

However, the period of Poland Peoples Republic was full of strong negative conditionings for the development of student's tourism and recreation.

Key words: Academic Sports Association, tourism, recreation